

V CIERNA SKRINKA SLOVENSKA

BEATA

MIROSLAV

LUCIA

JAKUB

MIROSLAVA

ZUZANA

MARTIN

SAMUEL

IVAN

FRANTIŠEK

ZUZANA

ZUZANA

JURAJ

IVETA

PETER

BALOGOVÁ

BEBLAVÝ

BERDISOVÁ

GODA

HAPALOVÁ

KEPPOVÁ

MAKARA

MAREC

MIKLOŠ

MÚČKA

MÚČKA

PETKOVÁ

PORÚBSKÝ

RADIČOVÁ

TKAČENKO

PAVEL SIBYLA (ED.)

V CIERNA SKRINKA SLOVENSKA

BEATA
MIROSLAV
LUCIA
JAKUB
MIROSLAVA
ZUZANA
MARTIN
SAMUEL
IVAN
FRANTIŠEK
ZUZANA
ZUZANA
JURAJ
IVETA
PETER
BALOGOVÁ
BEBLAVÝ
BERDISOVÁ
GODA
HAPALOVÁ
KEPPOVÁ
MAKARA
MAREC
MIKLOŠ
MÚČKA
MÚČKA
PETKOVÁ
PORÚBSKY
RADIČOVÁ
TKAČENKO
PAVEL
SIBYLA (ED.)

Čierna skrinka Slovenska
Pavel Sibyla (ed.)
Prvé vydanie

Slovak edition © Vydavateľstvo MAMAŠ 2025
All rights reserved.

ISBN 978-80-8268-212-3

OBSAH

Pestrý pohľad za horizont slovenskej súčasnosti 9
Pavel Sýbala

I. KTO SME

Dost' dobrá krajina <i>Zuzana Kepplová</i>	17
Prehliadnuté príčiny nadchádzajúceho pádu <i>Martin Makara</i>	25
Rozmarné právo <i>Lucia Berdisová</i>	40

II. V ZAJATÍ SOCIÁLNYCH SIETÍ

Zachráňte Gaba, všetkých Gabov <i>Beata Balogová</i>	55
Sociálne siete neporazíme, ale uhrajme remízu a zachránime všetko <i>Jakub Goda</i>	61

III. NAŠE CHRONICKÉ CHOROBY

Keď štát riadia obvinení, korupcia dostane amnestiu <i>Zuzana Petková</i>	75
---	----

Nechali sme sa oklamať, že problémom nášho zdravotníctva budú lekári <i>Zuzana Múčka – František Múčka</i>	86
Ako učiť v rýchlo sa meniacom svete: len jedna z mnohých výziev slovenského školstva <i>Miroslava Hapalová</i>	104

IV. ANATÓMIA ÚPADKU

Nikdy sme sa nemali lepšie a napriek tomu je to zlé <i>Ivan Mikloš</i>	143
Čo ak po šikovných ľuďoch odíde z firiem aj slovenský kapitál? <i>Juraj Porubský</i>	157
Vitajte v populistokracii! <i>Iveta Radičová</i>	169

V. PRÍPRAVA NA VOĽBY

Teraz sa rozhoduje o budúcnosti Slovenska <i>Samuel Marec</i>	187
Ešte je šanca na návrat <i>Miroslav Beblavý</i>	202
Bude ako bolo, len trochu horšie <i>Peter Tkačenko</i>	209

SLOVENSKO 2030

Autorky a autori o blízkej budúcnosti našej krajiny	224
--	-----

Pavel Sibyla

PESTRÝ POHĽAD ZA HORIZONT SLOVENSKEJ SÚČASNOSTI

Začiatkom roku, v ktorom sa táto kniha dostala na pulty kníhkupectiev, mi manželka povedala: „Možno sa mi budeš smiať, ale rozmýšľala som, či by sme nemali nakúpiť. Konzervy, múku, cukor a tak. Pre istotu.“ Jej slová vychádzali z rovnakej podstaty, ako zbierka esejí, ktorú práve držíte v rukách. Po prvé, vystihovali realitu života na začiatku roka 2025, v ktorom priamo za našou východnou hranicou stále prebiehala vojna. Po druhé, jej výzva na nákup základných potravín do zásoby bola istou formou prognózy. V Spojených štátoch sa po druhý raz ujal moci Donald Trump, čím sa zväčšilo riziko, že vojna sa pre Ukrajinu a zvyšok Európy neskončí dobre, a v nejakom okamihu sa presunie aj na Slovensko.

Autorov a autorky, ktorých som do *Čiernej skrinky Slovenska* oslovil, som tiež požiadal, aby opísali slovenskú súčasnosť. Nie však prostredníctvom anekdotických príhod a vtipných glos, ako je to dnes bežné, ale pomenovaním dôležitých trendov, ktoré majú zásadný vplyv na našu každodennosť. Súčasťou zadania bolo aj pokúsiť sa pomocou tých-

to trendov predpovedať ďalší vývoj na Slovensku. V rýchlo sa meniacom svete plnom nepredvídateľných geopolitických zvrátov je to značne nevďačná a náročná úloha. O to radšej som, že sa jej mnohí a mnohé nezľakli, a ich eseje sú nielen obrazom doby, ale aj opatrnou prognózou budúcnosti.

Rodičia väčšiny z nás žili v dobe, keď ich prístup k informáciám bol prísne regulovaný a kanály, ktorými sa šírili, boli najmä tlač, rozhlas a televízia. Všetky tri dnes plne nahrádza internet, ktorý máme dostupný takmer všade a nonstop. Skončila štátna cenzúra a ovládanie angličtiny nám zväčšilo objem prísunu informácií v miere, ktorá bola pred tridsiatimi rokmi nepredstaviteľná. Zatiaľ čo naši rodičia museli po pravdivých informáciách pátrať a riskovať tým, že ich štát za zvedavosť potrestá, my dennodenne čelíme takému obrovskému pretlaku presných a dôležitých (ale aj zavádzajúcich, banálnych či nenávistných) správ, že sa v záujme ochrany nášho duševného zdravia učíme, ako si prístup k nim regulovať. Je to zaujímavý paradox: nikdy v minulosti ľudstvo nemalo k dispozícii také množstvo informácií, ako teraz, aby dokázalo lepšie pochopiť svet naokolo. Napriek tomu majú mnohí pocit, že mu prestávajú rozumieť. A v neprehľadnej spleti dát, emócií a nikdy nekončiacich kríz túžobne hľadajú nejaký vzorec či pravidlo, ktoré by im pomohli pozeráť sa do budúcnosti s nádejou. Alebo ešte inak: učíme sa plávať v mori informácií a hoci hlavu máme stále nad hladinou, pre hustú penu dní nevidíme na horizont.

Čierna skrinka Slovenska je pokus, ako na chvíľu na penu dní zabudnúť, stíšiť sa a poctivo sa zamyslieť, kde sa v skutočnosti dnes nachádzame. Toto cvičenie sa podujalo absolvovať pätnásť skvelých autoriek a autorov, ktorí tvoria pestrú paletu názorov, profesijných skúseností aj štýlu písania. Výsledkom je kniha, v ktorej nenájdete iba jednu odpoveď na otázku o povahe našej spoločnosti, či jeden recept, čo by mali politici spraviť ako prvé, aby Slovensko bola moderná, prosperujúca a tolerantná krajina. Na nasledujúcich stranách si prečítate eseje, v ktorých sa autorský

kolektív často dopĺňa, inokedy si protirečí alebo upriami vašu pozornosť na tému, ktorej dôležitosť si v každodennom zhone nedokážeme uvedomiť. Keďže kritériá na výber autorov a autoriek, ktoré sme si s vydavateľom stanovili, umožňovali osloviť aj bývalých politikov, v knihe občas dochádza k zaujímavému úkazu, keď autori nepolitici vysvetľujú a komentujú spoločenský vývoj, na ktorý mali vplyv prví menovaní.

Z počtu strán, aj množstva esejí v nej sa dá tušiť, že v tejto čiernej skrinke nenájdete všetko. (A niečo z toho, čo si v nej prečítate, už nemusí platiť, keďže dnešný svet sa rýchlo mení a autori a autorky dopísali svoje texty pol roka pred vydaním knihy.) Svoj text by si určite zaslúžila téma životných podmienok a vyhliadok do budúcnosti obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít, ktorí boli ostatné roky akoby bokom pozornosti médií sústrediacich sa na iné menšiny. Alebo fenomén návratu mladých šikovných ľudí z veľkých miest do rodných obcí a mestečiek, ktorým svojou aktivitou dodávajú nový ráz. Chýba tu aj esej, v ktorej by sme dozvedeli viac o vývoji nášho vzťahu k prírode, ku ktorej súčasná vláda pristupuje ako vykorisťovateľ z dôb minulých. To isté sa dá povedať o slovenskej kultúre, ktorá práve zaživa déjà vu z 90. rokov minulého storočia.

Absencia spomenutých tém má niekedy praktické dôvody (nepodarilo sa presvedčiť dobrého autora či autorku na účasť na projekte), ale najmä nebolo ambíciou opísať slovenskú realitu v celej jej šírke. Snahou bolo zamerať sa na to podstatné, čo predurčuje, kde sa budeme nachádzať o päť alebo desať rokov. A tu aj môžeme rovno prezradiť, že Čierna skrinka Slovenska chce byť dlhodobý projekt. Podobnú zbierku esejí s rovnako kvalitnými a múdrymi autormi a autorkami by sme s vydavateľstvom chceli vydať znovu o sedem-osem rokov neskôr. A ďalšiu s rovnakým časovým odstupom, a po nej ešte tretiu, štvrtú, a tak ďalej. Už pri druhej zbierke bude zaujímavé pozrieť sa späť, či a v čom sa autorský kolektív vydania, ktoré držíte v rukách, mýlil alebo trafil pri pokuse načrtnúť budúcnosť Slovenska. Najväčšia

hodnota celého projektu však bude v zaznamenávaní vývoja štátu a jeho spoločnosti v dlhom časovom rade, v študovaní mentálnych máp, kultúrnych a hodnotových vzorcov, ktoré nás utvárajú, no v každodennom zhone a prchavej nerealite sociálnych sietí si ich nemáme šancu uvedomiť. Tento zámer aj vysvetľuje, prečo sme knižnej sérii dali názov Čierna skrinka. Veríme však, že je ešte veľmi ďaleko chvíľa (ideálne ani nenastane), keď sa dvojплошník značky Slovensko definitívne zrúti k zemi a naši praprapravnuci budú v starých zbierkach esejí lúštiť, prečo ku katastrofe došlo.

Knihu sme rozdelili do piatich častí. V tej prvej sa vďaka Zuske Kepplovej dozvieme, ako sa mení zloženie slovenskej spoločnosti napriek snahe politikov hermeticky ju uzavrieť v tekutých hraniciach globalizovaného sveta. Martin Makara vám ponúkne iné vysvetlenie deklarovanej proruskej orientácie časti obyvateľov Slovenska a pridá aj recept, ako by sa dala spojiť dnešná atomizovaná verejnosť. A právnička Lucia Berdisová vo svojej eseji skúma, prečo je vyše tridsať rokov od vzniku našej republiky stále také zložité uviesť do praxe právo a spravodlivosť.

V druhej časti knihy sa Beata Balogová a Jakub Goda zaoberajú (nielen) sociálnymi sieťami, ktoré obnažili skutočnosť, že Slovensko patrí k najzraniteľnejším štátom strednej a východnej Európy z pohľadu šírenia hoaxov a konšpiračných teórií. Dá sa s tým niečo robiť, alebo sme definitívne stratili možnosť moderovať verejnú diskusiu tak, aby sa opierala o overené fakty, vedecké poznanie a prejavovanie rešpektu k jej účastníkom?

Nízka miera korupcie súvisí s blahobytom a verejnými financiami, píše Zuzana Petková a žiaľ, netvrdí to v súvislosti so Slovenskom. Vo svojej eseji dokumentuje koniec jednej éry, ktorá navonok vyzerala ako bláziniec, ale zároveň sa počas nej polícia a prokuratúra darilo rozkladať korupčný systém s presahmi na najvyššie miesta. Miroslava Hapalová podrobne a pútavo popisuje, kam sa (ne)posúva náš vzdelávací systém, a nevynecháva pritom ani tému integrácie umelej

inteligencie do edukačného procesu. Zuzana a František Múčkovci nám v texte otvárajú oči, keď presvedčivo analyzujú, ako sme sa nechali oklamať, že problémom slovenského zdravotníctva bude nedostatok lekárov. O všetkých troch spomenutých chronických chorobách Slovenska sa dočítate v tretej časti knihy.

Štvrtá je venovaná téme, na ktorej, prísne vzaté, stojí a padá existencia ktoréhokoľvek štátu: peniaze, ekonomika, podnikanie. Svojimi textami do nej prispeli ľudia mimoriadne povolani – bývalý viacnásobný minister financií, expremiérka a dlhoročný šéfredaktor magazínu Forbes. Ak čakáte, že sa v esejach od Ivana Mikloša, Ivety Radičovej a Juraja Porubského dozviete dátum, kedy Slovensko podľa vzoru Grécka skrachuje, budete sklamaní. No správne predpokladáte, že to nebude veľmi veselé čítanie. V jednom z textov síce zaznie pravdivé tvrdenie, že ľudia na Slovensku sa nikdy v doterajšej histórii nemali lepšie ako sa majú dnes. No nikde nie je napísané, že to tak zostane, a v porovnaní s krajinami vyspelého sveta sa môže zdať, že sme zaostalou guberniou. Dobré to dokumentuje veta, ktorú často počúva J. Porubský od podnikateľov: Hlavne mi neponúkajte nejakú investíciu na Slovensku! On, aj zvyšní dvaja autori tejto kapitoly však hovoria aj o riešeníach, ako by sme sa raz mohli opäť stať ekonomickým tigrom.

Poslednú časť knihy sme venovali slovenskej politike a píšú o nej autori, ktorí sa jej (intelektuálne alebo prakticky) venujú dlhé roky: Samo Marec, Miroslav Beblavý a Peter Tkačenko. Esej posledného spomenutého autora vám dostatočne uhasí smäď po predpovediach budúceho vývoja, hoci práve v prípade politiky je to jeden z najistejších spôsobov, ako sa znemožniť. Niečo o tom vieme všetci tí, ktorí sme po vražde Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej a demisii premiéra, odpisovali Roberta Fica a jeho stranu Smer. Autori piatej časti píšú aj o tom, čo je potrebné spraviť na to, aby slovenská politika nebola len zdrojom skepsy, ale aj nádeje, že Slovensko raz bude krajinou, v ktorej domáci aj cudzinci

túžia zostať žiť. Zatiaľ nezodpovedanou otázkou zostáva, či máme politikov, ktorí podľa v knihe načrtnutých receptov dokážu postupovať.

Dlho som premýšľal, ako reagovať na manželkin nápad z úvodu. Plne chápem obavy ľudí o budúcnosť, svoju aj celej krajiny, v súvislosti s vojnou na Ukrajine. Zároveň, ako hovorieval klasik slovenskej politiky, najhoršia je smrť z „oplašenia“. Tri roky, ktoré táto hrozná nezmyselná vojna trvá, by už mohol byť dostatočný čas, aby sme ju brali ako „new normal“ a prispôbili jej každodenný život, aj plány do budúcnosti. Ako by to v praxi mohlo vyzerieť, nám naživo ukazuje nezlomný ukrajinský národ vždy, keď na niektoré z jeho miest dopadne ruská strela či dron. Ľudia počkajú, kým útok skončí, potom vyjdú na ulicu, aby odpratali sutiny či zaplátali kráter na ceste, a snažia sa žiť ďalej, akoby okolo nich žiadna vojna ani neprebiehala. Myšlienky o potrebe podobného prístupu nájdete aj v niektorých z nasledujúcich štrnástich esejí. Pracovať, nečakať na zázrak, vyjsť z konformnej zóny. Viem, znie to trochu nudne. Napriek tomu verím, že vás *Čierna skrinka Slovenska* bude baviť. Prajem vám príjemné čítanie.

I. $KT0$ $SM\bar{E}$

Zuzana Kepplová

DOŠŤ DOBRÁ KRAJINA

O zvuku

Staršia pani v čiapke stiahnutej až kamsi na obočie stlačí zvonček a povie meno. Hlas na druhej strane ju prosí, aby to zopakovala. Potom ešte raz. Neboli sme zvyknutí počúvať slovenčinu so silným prízvukom, ale už sa to deje. Vo väčších mestách chodia po deti do škôl ženy používajúce slovenčinu trochu inak. Niektoré hlásky akoby išli z hrdla, ale kde treba zmäkčiť, tam natrú med s perím.

Donedávna mala slovenčina najmä regionálnu podobu. Dalo sa hádať, či je niekto z východu, stredú alebo západu. Slovenčina mohla byť aj s prízvukom menšín, rómska alebo maďarská. Mohla byť bratislavská alebo košická. Na úrovni kraja mohlo ucho rozlíšiť Záhorie od kopaníc, či Šariš od Tatier. Vedeli sme, v akých vydaniach môžeme stretnúť slovenčinu. A teraz sa pridáva aj slovenčina pokladníčok, barmaniek, šoférov a žiakov, ktorí sa začali učiť v cudzom jazyku.

Ukrajina bola aj pred tým, než sa prevalili ruské tanky cez východnú hranicu, najväčšou zásobárňou pracovnej sily pre Slovensko. Potom však začali prichádzať aj tí, čo by inak

nemuseli. Ukrajinci „na drahých autách“. Slovensko vydalo vyše 130-tisíc dočasných útočísk a pokračuje v tom.

Je to nový vnem pre ucho. Iné vydanie slovenčiny. S novými dôrazmi a inak formovanými hláskami. Zvuková krajina sa zmenila, rozšírila.

O chuti

Ukrajinské decká v našej škole vystúpili aj na vianočnom večierku. Ale nie so spolužiakmi v jednotlivých triedach, všetky spolu. Od najmladších po najstaršie zahrali pesničku, ktorá v ten rok zvíťazila na Eurovízii. Mali akoby vlastnú kategóriu a okrem vianočného citu vzbudzovali aj súcit, keď v refréne za zvuku pískaly dookola volali akúsi Stefaniu.

Ktovie, ako raz budú títo žiaci spomínať na školu. Časť spomienok však budú mať spoločných s našimi deťmi. Drobnosti ako zvučka školského rozhlasu. Možno cesta do knižnice. Alebo vianočná besiedka, kde ich nechali odohrať všetky slohy pesničky, aj keď to bolo strašne dlhé a falošné. Stefania!

Okrem jazyka ich bude spájať aj zbierka podobných spomienok. Reálie a situácie, na ktoré sa dá až do omrzenia odvolávať na stretnutiach so spolužiakmi. Tak sa pradiť spoločnosť, zo spoločných zážitkov.

Lebo mnohí tu zostanú. Tam, kde sedeli v lavici a chodili s taškou domov. Tam, kde si našli prvú prácu v obchode alebo si otvorili pekáreň s chlebom ako od nich. Po chlieb chodíme po novom k Ukrajincom. Litovský čierny, tradičný rascový. Začali robiť aj biele rožky, ktoré vidia našincov nosiť po desiatkach v sáčkoch zo samoobsluhy. Pochopili základy našich chutí, ako vietnamské bistrá zaradili do ponuky vyprážaný syr s hranolkami a tatárkou. To sme my, tie chute.

A teraz aj pelmene z mrazáku a boršč s viacero druhmi mäsa.

O výdrž

Dvadsaťjednotka ide od autobusovej stanice ponorenej do podzemia nákupného strediska až po bránu automobilky za mestom. Častokrát vezie skupiny chalanov pochádzajúcich zo Strednej Ázie a naposledy bol odtiaľ aj šofér autobusu.

Sú to skupiny mladých mužov, lebo tí chodia napred. Tak chodili za prácou aj Slováci, potom sa k nim pripojila rodina. Alebo sa oni od nej odpojili. Je to vzorec ešte z čias rakúsko-uhorskej emigrácie do oceliarní v Štátoch.

Časť tých spomienok nadobro zmizla. Medzi listami a lístkami na loď (vdďaka, Martin Pollack!). A zmiznú možno aj spomienky týchto Kazachov. Nebudú mať komu o tom hovoriť, alebo budú, no ten nebude rozumieť. Pokúsia sa zabudnúť, keď čosi našetria a príde rodina, prídu iné starosti a témy. Alebo sa vrátia a budú počúvať výčitky a možno ich aj zahriaknu, či si myslia, že majú teraz patent na rozum, lebo boli vo fabrike kdesi v Európe. Ha, Európania akísi!

U nás si ich všimne tlač, keď sa pobijú. Ako Srbi pri Nitre či kdesi pri Trnave. Vtedy sa stanú súčasťou verejných rečí. Či ich nie je priveľa a prečo chodia pospolu. Čo robia po šichte a či by nemali robiť čosi iné. Či majú nože alebo ovládajú akési smrtiace chmaty.

Možno sa im ktosi prihovori po rusky, možno sa vďaka ruštine rýchlo naučia pár slovenských viet. Možno odvetia v angličtine, že oni nie sú ako ich rodičia a rusky na ulici nehovoria. Možno sa bude o nich hovoriť, že nikdy nie sú chorí. Ako ten, čo prišiel polomŕtvy na smenu, poslali ho k doktorovi, no on spláchol pilule a vrátil sa do roboty. Lebo oni sú takí.

Prinesú nové vlastnosti, ktoré sú potrebné pre robotu, akú už nik z našich robiť nechce. Už to zvládnu len oni, preto z nich ide strach.

Ako predbrexitoví Poliaci. Teda Slováci, kto sa v tom má vyznať. Sociológ Miloslav Bahna položil bod migračného zlomu práve tam kdesi, do rokov po brexite. Odchádzanie sa u nás zmenilo na prichádzanie. Bahna to vyčíslil na

60-tisíc odchodov Slovákov do tradičných destinácií Česko, Rakúsko, Nemecko a Británia medzi rokmi 2015 – 2023, no 230-tisíc cudzincov v tomto čase prišlo na náš pracovný trh.

Naši k vašim, vaši k našim.

O prísloviach

Na pohotovosti sa nám doktorka s gréckym menom prihovorila po slovensky. Vyštudovala hneď tu cez cestu na fakulte, o zastávku ďalej je grécke bistro, kde sa študenti stretávajú a pojedajú gyros s hranolkami a tzatzikmi. Celý august majú zatvorené, vtedy sú slušní Gréci na ostrovoch.

Tam u Gréka a aj oproti v kaviarni, kde sa Albánci vydávajú za Talianov, posedávajú hlúčky študentov. Počas finančnej krízy na juhu Európy hľadali mladí prácu tak ťažko, že ani robota v nemocnici na Slovensku neznala ako zlý nápad. Už len zdolať slovenčinu. Všade, aj na cudzineckej polícii.

Všetci títo ľudia prichádzajú za príležitosťami, kliesnia si cestu tunajšou byrokraciou, ako si slovenskí brigádnici a pracovníci kliesnili tou britskou či nemeckou. Bruselskou, štokholmskou, parížskou. S ich malými bytmi a arogantnými úradníkmi.

Keď vyšli naši k vašim, tak aj vaši prídu k našim. Ako hovorí slovenské migrantské príslovie. A nie je to len vecou jednej darebnej vlády či strany, tak to je, keď nie sú drôty na hraniciach, ktoré držia ľudí ako výrobné zdroje. Nevymieňali ich za iných, nenechali ich prúdiť za príležitosťami, ale ani ich nevyháňali za živobytím do ďaleka.

Takto sme s tým súhlasili, so spoločným trhom a voľným pohybom, ale to neznamená, že sa nemôžeme ponosovať. Že nemožno formovať politiku okolo strachov, podozrení či odmietnutí, ako to robili toľkí pred nami aj inde. Pretože si to musíme vydiskutovať. Nemusíme to prijať bez komentára. Priam sa očakáva, že si o tom čosi aj pomyslíme a povieme.